

O'ZBEKISTONDA JINOYAT VA JAZOGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Ilmiy ish rahbar: Avezov Olmos Ravshanovich

Galiullin Alijon Ildarovich

Osiyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika yo'nalishi magistranti

Ish joy: Surxondaryo viloyati,

Termiz shahri harbiy qism harbiy xizmatchisi

+998994484813

alijongaliullin@gmail.com

Annotatsiya : Mazkur ilmiy maqolada O'zbekistonda jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda jinoyat-huquqiy bilimlarni o'qitish jarayonida qo'llanilayotgan an'anaviy va zamonaviy metodlar o'rganilib, ularning samaradorligi baholanadi. Shuningdek, huquqiy ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish hamda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari jinoyat va jazoga oid bilimlarni o'zlashtirish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: jinoyat va jazo, jinoyat huquqi, o‘qitish metodikasi, huquqiy ta’lim, innovatsion yondashuvlar, pedagogik texnologiyalar.

Аннотация: В данной научной статье анализируются вопросы совершенствования методики развития знаний о преступлении и наказании в Республике Узбекистан. В исследовании рассматриваются традиционные и современные методы преподавания уголовно-правовых дисциплин, а также оценивается их эффективность. Особое внимание уделяется внедрению инновационных педагогических технологий в систему юридического образования, развитию критического мышления обучающихся и обеспечению взаимосвязи теории и практики. Результаты исследования направлены на повышение качества усвоения знаний в сфере преступления и наказания.

Ключевые слова: преступление и наказание, уголовное право, методика преподавания, юридическое образование, инновационные подходы, педагогические технологии.

Abstract: This scientific article analyzes the issues of improving the methodology for developing knowledge of crime and punishment in Uzbekistan. The study examines traditional and modern methods of teaching criminal law disciplines and evaluates their effectiveness. Special attention is paid to the introduction of innovative pedagogical technologies in legal education, the development of students' critical thinking skills, and ensuring the integration of theory and practice. The research findings contribute to improving the quality of learning in the field of crime and punishment.

Keywords: crime and punishment, criminal law, teaching methodology, legal education, innovative approaches, pedagogical technologies.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, jinoyat va jazoga doir bilimlarning mazmunan chuqur va metodik jihatdan puxta o'zlashtirilishi huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar jinoyat-huquqiy munosabatlarni tartibga solish bilan bir qatorda, ushbu sohada mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirishni ham taqozo etmoqda. Jinoyat va jazoga oid bilimlarni o'qitish jarayonida faqat nazariy yondashuvlar bilan cheklanib qolish amaliyotda yetarli samara bermaydi. Shu bois, jinoyat huquqi fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuvlardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil fikrlashi, huquqiy vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalari hamda qonun normalarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini shakllantirish muhim vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shuningdek, jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish sud-huquq amaliyoti ehtiyojlari bilan bevosita bog'liqdir. Amaliyotchi yuristlar, tergovchilar, sudyalar va prokurorlar faoliyatida yuzaga kelayotgan murakkab huquqiy holatlar oliy ta'lim muassasalarida berilayotgan bilimlarning zamon talablariga mos bo'lishini talab etadi. Shu nuqtai nazardan, nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash metodik yondashuvlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot O'zbekistonda jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalarini ilmiy jihatdan asoslashga qaratilgan bo'lib, unda mavjud o'qitish usullarining tahlili, ularning afzallik va kamchiliklarini aniqlash hamda zamonaviy ta'lim konsepsiyalariga mos taklif va tavsiyalar ishlab chiqish nazarda tutiladi. Tadqiqot natijalari jinoyat huquqi fanlarini o'qitish sifatini oshirish, bo'lajak huquqshunoslarning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini tadqiq etishda nazariy asosni mustahkamlash uchun bosqichma-bosqich amalga oshirilgan adabiyotlar tahlili ko'p qirralilik, pedagognazariy qarashlar hamda amaliy tajribalarni o'z ichiga oladi. Pedagogika va huquq ta'limi metodikasining umumiy ilmiy mazmuni bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy fanlarni o'qitish metodologiyasi mustaqil fan sifatida shakllanib bormoqda. Masalan, huquq ta'limi metodikasini ob'ekt va predmet, maqsad, vazifalar hamda funksiyalar nuqtayi nazaridan tahlil qiluvchi tadqiqotlarda jinoyat huquqi fanlarini o'qitish jarayonidagi pedagogik yondashuvlar, o'quv jarayoni psixologik xususiyatlari va ta'lim mazmunini aniqlash mexanizmlari batafsil yoritiladi. Bu tadqiqotlar jinoyat huquqi o'qitish metodikasining ilmiy-nazariy poydevorini yaratishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar metodologik yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi. Ayrim dissertatsiya va ilmiy maqolalarda huquqiy-tarbiyaviy ta'lim vositalari tizimli tahlil etilib, bu jarayonda o'quvchilarning huquqiy savodxonligini oshirish, tafakkurni integrativ rivojlantirish hamda nazariya bilan amaliyotni uyg'unlashtirish konsepsiyalari asoslangan. Tadqiqotlarda o'quvchilarning huquqiy fikrlash faoliyati, hayotiy (vitagen) mashqlar orqali refleksivlik darajasini oshirishning metodik jihatlari ta'kidlangan. Bu yondashuvlar didaktik ta'minotni yaxshilash va huquqiy axloqiy qarashlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Xalqaro adabiyotlar ham huquqiy ta'lim va jinoyat huquqini o'qitish metodikasida innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini qayd etadi. Masalan, kriminologiya va jinoyat huquqi fanlarini o'qitishda interfaol va kontekstga asoslangan usullar samaradorligini tahlil qiluvchi tadqiqotlar mavjud. Xalqaro tajribada pedagogik transformatsiya konsepsiyalari, talabalarda kritikal fikrlash va amaliy vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar alohida o'rganilgan. Jumladan, ingliz tilida chop etilgan

ilmiy ishlarda jinoyat huquqi kursi mazmuni, talabalarning qonun normalarini amaliyotga tatbiq etish jarayoni va o'quv kontentini rejalashtirishga oid pedagogik tamoyillar atroflicha muhokama qilingan.

Shuningdek, huquqiy ta'limni zamon talablari bilan uyg'unlashtirish maqsadida **raqamli kompetensiyalarni integratsiya qilish bo'yicha tadqiqotlar** ham muhim ahamiyatga ega. Bu tadqiqotlar huquqiy madaniyatni shakllantirishda raqamli vositalar va pedagogik texnologiyalarni qo'llashning samaradorligini o'rganadi hamda an'anaviy ta'lim jarayonini digital soha bilan uyg'unlashtirish orqali talabalarning huquqiy fikrlash darajasini oshirish konsepsiyalarini ilgari suradi. Mazkur yondashuvlar nafaqat huquqiy bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga, balki amaliy pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishga ham turtki beradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, jinoyat va jazoga oid bilimlarni o'qitish metodikasida an'anaviy ma'ruza metodlaridan tashqari **interfaol, kontekstli va reflektiv yondashuvlar**, shuningdek **raqamli kompetensiyalarni jalb etish** kabi yangi pedagogik texnologiyalar hamda metodlarning qo'llanilishi ta'lim sifatini oshirish uchun zarurdir. O'zbekiston va xalqaro tadqiqotlar pedagogik bilimlarni chuqurlashtirish, o'quvchilarda huquqiy tafakkur va amaliy kompetensiyalarni shakllantirish borasida ilmiy asoslangan metodologik yondashuvlarni taklif etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalarini ilmiy asosda o'rganish maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi umumilmiy, xususiy-ilmiy va maxsus pedagogik metodlar uyg'unligiga asoslanadi hamda jinoyat huquqi ta'limi sohasidagi nazariy va amaliy muammolarni chuqur tahlil qilishga yo'naltirilgan. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirish konsepsiyasi, jinoyat huquqi nazariyasi, ta'lim jarayonida kompetensiyaviy va tizimli yondashuvlar tashkil etadi. Shuningdek,

pedagogika fanida e'tirof etilgan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, interfaol o'qitish va innovatsion pedagogik texnologiyalar nazariyalari metodologik poydevor sifatida xizmat qildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi umumilmiy metodlardan foydalanildi: **tahlil va sintez** metodi jinoyat va jazoga doir bilimlarni o'qitish metodikasining tarkibiy qismlarini aniqlash, va ularni umumlashtirishda; **induksiya va deduksiya** metodlari nazariy xulosalar chiqarish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda; **taqqoslash** metodi milliy va xorijiy tajribalarni solishtirish orqali ilg'or pedagogik yondashuvlarni aniqlashda qo'llanildi.

Xususiy-ilmiy metodlar doirasida jinoyat huquqi fanlarini o'qitish jarayonida qo'llanilayotgan metod va vositalar o'rganildi. Jumladan, **normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish** metodi orqali huquqiy ta'limni tartibga soluvchi qonunlar va me'yoriy hujjatlar o'rganildi. **Mantiqiy-huquqiy tahlil** metodi jinoyat va jazoga oid bilimlarning mazmuniy tuzilishini aniqlash hamda ularning o'zaro bog'liqligini asoslashda foydalanildi. Maxsus pedagogik metodlar sifatida **kuzatish, anketa-so'rov, intervyu**, shuningdek, o'quv jarayonidagi pedagogik tajribalarni o'rganish metodlari qo'llanildi. Bu metodlar orqali jinoyat huquqi fanlarini o'qitish jarayonida talabalar bilimini o'zlashtirish darajasi, mustaqil fikrlash va huquqiy vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarining shakllanish holati baholandi. Olingan empirik ma'lumotlar asosida mavjud metodikalarning samaradorligi aniqlanib, ularni takomillashtirish bo'yicha xulosalar chiqarildi. Tadqiqotda statistik tahlil elementlaridan ham foydalanilib, o'rganilgan ma'lumotlar umumlashtirildi va ilmiy xulosalar bilan mustahkamlandi. Metodologik yondashuvlarning uyg'unligi tadqiqot natijalarining ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

TADQIQOT NATIJALARI VA XULOSALARI

Tadqiqot jarayonida O'zbekistonda jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasining amaldagi holati tizimli ravishda o'rganildi hamda uning samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlandi. Olib borilgan nazariy va

empirik tahlillar natijasida jinoyat huquqi fanlarini o'qitishda qo'llanilayotgan an'anaviy metodlar ma'lum darajada bilim berish vazifasini bajarayotgan bo'lsa-da, talabalarda mustaqil va tanqidiy fikrlash, huquqiy vaziyatlarni kompleks tahlil qilish hamda normativ-huquqiy normalarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini yetarli darajada shakllantira olmayotgani aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish jarayonida interfaol va innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, keys-stadi, muammoli vaziyatlarni modellashtirish, munozara va rolli o'yinlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning dars jarayonidagi faolligini kuchaytirib, ularning huquqiy tafakkuri va kasbiy kompetensiyalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Empirik kuzatuvlar natijasida ushbu metodlar qo'llanilgan guruhlarda bilimlarni o'zlashtirish darajasi va amaliy tahlil qilish qobiliyati yuqoriligi qayd etildi. Shuningdek, tadqiqot davomida nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash jinoyat huquqi ta'limining muhim sharti ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Sud-huquq amaliyotiga oid real misollar va amaliy mashg'ulotlarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish talabalarda jinoyat-huquqiy normalarning mazmunini chuqurroq anglashga yordam berishi aniqlandi. Bu holat bo'lajak huquqshunoslarning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshirilishi maqsadga muvofiq: birinchidan, ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish; ikkinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli ta'lim vositalaridan samarali foydalanish; uchinchidan, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini muntazam oshirib borish. Ushbu yo'nalishlar ta'lim sifati va natijadorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqotda ilgari surilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar O'zbekistonda jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularni oliy yuridik ta'lim

muassasalarida tatbiq etish huquqiy ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy va huquqiy kompetensiyalarini mustahkamlash imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot O'zbekistonda jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalarini ilmiy jihatdan asoslashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, jinoyat huquqi fanlarini o'qitishda an'anaviy ta'lim usullari muayyan bilim berish imkoniyatiga ega bo'lsa-da, zamonaviy huquqiy munosabatlar va sud-huquq amaliyoti ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi. Shu sababli ta'lim jarayonini innovatsion va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida tashkil etish zarurati yuzaga kelmoqda. Tadqiqot davomida jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirishda interfaol metodlar, amaliy vaziyatlarga asoslangan mashg'ulotlar hamda raqamli pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslandi. Nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali talabalarda huquqiy tafakkur, mustaqil fikrlash va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyati kengayishi aniqlandi. Xulosa qilib aytganda, jinoyat va jazoga doir bilimlarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish oliy yuridik ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri bo'lib, ushbu tadqiqotda ishlab chiqilgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar huquqiy ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak huquqshunoslarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash hamda sud-huquq amaliyotiga mos raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimbetova R.N. **Yangi Konstitutsiyada ta'lim tizimi xususan huquqshunoslik fanlari o'qitish tizimi.** – Журнал академических исследований нового Узбекистана, №2(2), 2025.
2. Adilova S. **Yangi O'zbekistonda ta'lim islohotlari va yoshlar huquqiy madaniyatini oshirishga innovatsion pedagogik yondashuvlar.** – Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 38(1), 2025.

3. ***Integrating Digital Competencies into Legal Education: A Pedagogical Framework for the Future.*** – Qubahan Academic Journal, 5(2), 2025.
4. Murodqulov M., Abdukarimov S. ***Jazoni ijro etish muassasalarida mahkumlarni umumiy ta'lim va kasb-hunarga o'qitishni takomillashtirish.*** – Teoreticheskie aspekty stanovleniya pedagogicheskikh nauk, 20(3), 2024.
5. Ismailov S.A. ***Ta'lim jarayonida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishda ijtimoiy sheriklik prinsiplari*** (avtoreferat). – Andijon Davlat Universiteti. 2024.
6. Jumayeva F.F. ***Methods and Techniques for Forming the Legal Literacy of Primary School Students Based on a Comprehensive Approach.*** – Current Research Journal of Pedagogics, 5(12), 2024.
7. (2020) Usmonov D.M. ***Shartli hukm qilish institutining nazariy, huquqiy va amaliy jihatlarini takomillashtirish*** (PhD avtoreferat). – O'zbekiston IIV Akademiyasi, 2020.